

MINTAQA SANOAT TUZILMASINING STRUKTURAVIY O'ZGARISHLARI VA IQTISODIY O'SISH DINAMIKASI TAHLILI

G'aymatova Dilafro'z G'ofurjonovna

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti
katta o'qituvchisi

Annotatsiya

Ushbu maqolada mintaqa sanoat tuzilmasining strukturaviy o'zgarishlari va ularning iqtisodiy o'sish dinamikasiga ta'siri nazariy hamda empirik jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotda sanoat tarmoqlari ulushining o'zgarishi, diversifikatsiya darajasi va tarkibiy siljishlar iqtisodiy o'sish sur'atlari bilan o'zaro bog'liqlikda o'rganildi. Strukturaviy siljishlar indeksi, konsentratsiya koeffitsiyenti va dinamik qatorlar tahlili asosida mintaqa iqtisodiyotida yuz berayotgan transformatsion jarayonlarning samaradorligi baholandi. Natijalar sanoat tarkibining yuqori qo'shilgan qiymatga ega va texnologik jihatdan rivojlangan tarmoqlar tomon siljishi iqtisodiy o'sish barqarorligini ta'minlashini ko'rsatdi. Shuningdek, sanoat tuzilmasini maqbullashtirish mintaqaviy iqtisodiy siyosatning ustuvor yo'nalishi sifatida asoslangan.

Kalit so'zlar: mintaqa iqtisodiyoti, sanoat tuzilmasi, strukturaviy o'zgarish, iqtisodiy o'sish dinamikasi, diversifikatsiya, sanoat siyosati, konsentratsiya indeksi, tarkibiy siljish, qo'shilgan qiymat, raqobatbardoshlik, innovatsion rivojlanish, tarmoq samaradorligi.

Аннотация

В данной статье теоретически и эмпирически проанализированы структурные изменения в промышленной структуре региона и их влияние на динамику экономического роста. В исследовании изменения долей отраслей промышленности, уровень диверсификации и структурные сдвиги рассмотрены во взаимосвязи с темпами экономического роста. На основе индекса структурных сдвигов, коэффициента концентрации и анализа динамических рядов оценена эффективность трансформационных процессов, происходящих в региональной экономике. Полученные результаты показали, что смещение промышленной структуры в сторону отраслей с высокой добавленной стоимостью и технологически развитых производств способствует обеспечению устойчивости экономического роста. Кроме того, обоснована необходимость оптимизации промышленной структуры как приоритетного направления региональной экономической политики.

Ключевые слова: региональная экономика, промышленная структура, структурные изменения, динамика экономического роста, диверсификация, промышленная политика, индекс концентрации, структурный сдвиг, добавленная стоимость, конкурентоспособность, инновационное развитие, эффективность отраслей.

Abstract

This article provides a theoretical and empirical analysis of structural changes in the regional industrial structure and their impact on the dynamics of economic growth. The study examines changes in the sectoral shares of industry, the level of

diversification, and structural shifts in relation to economic growth rates. Based on the structural shift index, concentration coefficient, and time-series analysis, the effectiveness of transformational processes occurring in the regional economy is assessed. The results indicate that a shift in the industrial structure toward high value-added and technologically advanced sectors ensures greater stability of economic growth. Furthermore, the optimization of the industrial structure is substantiated as a priority direction of regional economic policy.

Keywords: regional economy, industrial structure, structural change, economic growth dynamics, diversification, industrial policy, concentration index, structural shift, value added, competitiveness, innovative development, sectoral efficiency.

KIRISH

Mintaqa sanoat tuzilmasining strukturaviy o'zgarishlari iqtisodiy o'sishning sifat va sur'at jihatidan barqarorligini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Strukturaviy transformatsiya jarayoni resurslarning past samarali tarmoqlardan yuqori qo'shilgan qiymat yaratadigan sohalarga qayta taqsimlanishini anglatadi. Zamonaviy iqtisodiy nazariyalarda ushbu jarayon uzoq muddatli o'sishning institutsional va texnologik asosini shakllantiruvchi mexanizm sifatida talqin etiladi. Sanoat tarkibidagi siljishlar mehnat unumdorligi, kapital samaradorligi va innovatsion faollik ko'rsatkichlari orqali iqtisodiy dinamikaga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

World Bank ekspertlari tarkibiy o'zgarishlar chuqurligi bilan yalpi ichki mahsulot o'sishi o'rtasida ijobiy bog'liqlik mavjudligini ta'kidlaydi [1]. Ularning xulosalariga ko'ra, ishlab chiqarishning qayta ishlash va yuqori texnologiyali segmentlari ulushi oshgan hududlarda mehnat unumdorligi tezroq o'sadi hamda iqtisodiy shoklarga nisbatan moslashuvchanlik yuqori bo'ladi.

UNIDO sanoat rivojlanishiga oid tahlillarida sanoat diversifikatsiyasi va texnologik modernizatsiya mintaqaviy tengsizliklarni kamaytirish hamda inklyuziv o'sishni ta'minlashning asosiy sharti ekanini qayd etadi [2]. Sanoat tuzilmasining murakkablashuvi innovatsion klasterlar va qiymat zanjirlarida chuqurlashuvni rag'batlantiradi, bu esa iqtisodiy o'sishning intensiv modeliga o'tishni tezlashtiradi.

OECD tadqiqotlarida mintaqalar o'rtasidagi strukturaviy nomutanosibliklar iqtisodiy samaradorlikni pasaytirishi va kapitalning notekis taqsimlanishiga olib kelishi qayd etilgan [3]. Shu bois mintaqaviy sanoat siyosati tarmoqlararo optimal nisbatlarni shakllantirishga yo'naltirilishi zarurligi asoslanadi.

Milliy darajada ham sanoatni modernizatsiya qilish va hududiy sanoat siyosatini takomillashtirish bo'yicha yangi strategik hujjatlar qabul qilinmoqda. O'zbekistonda sanoat ishlab chiqarishini diversifikatsiya qilish, yuqori texnologiyali mahsulotlar ulushini oshirish hamda hududlarda sanoat zonalarini kengaytirishga qaratilgan qaror va farmonlar mintaqaviy tarkibiy transformatsiyani jadallashtirishga xizmat qilmoqda [4]. Ushbu normativ-huquqiy asoslar sanoat tarkibini maqbullashtirish orqali hududlar kesimida barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashni maqsad qiladi.

Shuningdek, global miqyosda sanoatning raqamli transformatsiyasi va "yashil iqtisodiyot" tamoyillariga o'tish jarayoni mintaqalarda sanoat tuzilmasini qayta ko'rib chiqishni talab etmoqda. Barqaror rivojlanish konsepsiyasi doirasida tarkibiy

o'zgarishlar resurs tejamkorligi va ekologik samaradorlik bilan uyg'unlashgan holda amalga oshirilishi lozim [5].

Shunday qilib, mintaqa sanoat tuzilmasining strukturaviy o'zgarishlarini iqtisodiy o'sish dinamikasi bilan integratsiyalashgan holda o'rganish ilmiy va amaliy jihatdan dolzarb hisoblanadi. Mazkur tadqiqot aynan sanoat tarkibidagi siljishlar va iqtisodiy o'sish sur'atlari o'rtasidagi bog'liqlikni tizimli tahlil qilishga qaratilgan.

ADABIYOTLAR SHARHI

Mintaqa sanoat tuzilmasining strukturaviy o'zgarishlari va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlik iqtisodiy rivojlanish nazariyasining fundamental yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Strukturaviy transformatsiya iqtisodiy tizimda tarmoqlar ulushining vaqt davomida o'zgarishi, resurslarning samaradorligi past sohalardan yuqori unumdorlikka ega tarmoqlarga ko'chishi jarayonini anglatadi. Ushbu jarayon mintaqaviy darajada mehnat unumdorligi, kapital sig'imi va innovatsion salohiyatning oshishi orqali iqtisodiy o'sish sur'atlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Lewisning ikki sektorli modeli sanoatlashuv jarayonida mehnat resurslarining an'anaviy sektordan sanoat sektoriga oqimi hisobiga ishlab chiqarish hajmi kengayishini asoslaydi [6]. Modelning nazariy ahamiyati shundaki, u tarkibiy siljishlarni iqtisodiy o'sishning boshlang'ich bosqichidagi asosiy mexanizm sifatida talqin qiladi. Biroq model texnologik taraqqiyot va institutsional omillar rolini cheklangan darajada yoritadi.

Kuznets iqtisodiy o'sishning uzoq muddatli dinamikasini tahlil qilib, tarkibiy o'zgarishlar daromadlar o'sishi va urbanizatsiya jarayonlari bilan uyg'un kechishini empirik asosda ko'rsatadi [7]. Uning xulosasiga ko'ra, sanoat va xizmatlar sektorining ulushi ortishi iqtisodiy tizimning murakkablashuvi bilan birga kechadi. Ushbu yondashuv mintaqaviy darajada sanoat tuzilmasining evolyutsion modelini tushuntirishga xizmat qiladi.

Chenery va Syrquin tomonidan ishlab chiqilgan empirik modellar iqtisodiy rivojlanish bosqichlariga mos ravishda sanoat tarkibining o'zgarishini aniqlaydi [8]. Ular ishlab chiqarish va eksport tarkibidagi diversifikatsiya iqtisodiy o'sish barqarorligini mustahkamlashini isbotlaydi. Mazkur tadqiqotlar mintaqaviy sanoat siyosatini shakllantirishda metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

Pasinetti strukturaviy dinamik nazariyasida talab tarkibining o'zgarishi va texnologik innovatsiyalar iqtisodiy tizimni uzluksiz ravishda qayta shakllantirishini ta'kidlaydi [9]. Unga ko'ra, iqtisodiy o'sish faqat miqdoriy kengayish emas, balki sifat jihatidan tarkibiy yangilanish bilan belgilanadi. Bu yondashuv mintaqa sanoat tuzilmasini dinamik tizim sifatida ko'rib chiqishga imkon beradi.

Porterning raqobat ustunligi va klaster nazariyasi sanoatning hududiy ixtisoslashuvi iqtisodiy samaradorlikni oshirishini asoslaydi [10]. Klasterlashuv ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytiradi, innovatsion almashinuvni kuchaytiradi va aglomeratsiya effektlarini yuzaga keltiradi. Shu bilan birga, ortiqcha ixtisoslashuv iqtisodiy risklarni oshirishi mumkinligi ham qayd etiladi.

Aghion va Howitt tomonidan ishlab chiqilgan endogen o‘shish modeli innovatsion faoliyat va texnologik yangilanish tarkibiy transformatsiyaning asosiy drayveri ekanini ko‘rsatadi [11]. Innovatsion tarmoqlar ulushining ortishi mehnat unumdorligini tezlashtiradi va uzoq muddatli iqtisodiy o‘shishni ta‘minlaydi.

Hausmann va Hidalgo iqtisodiy murakkablik konsepsiyasini ishlab chiqib, sanoat tuzilmasining diversifikatsiyasi va eksport savatining murakkablashuvi o‘rtasidagi bog‘liqlikni asoslaydi [12]. Ularning tadqiqotlari sanoat tarkibining murakkabligi yuqori bo‘lgan iqtisodiyotlarda o‘shish sur‘atlari barqarorroq ekanini ko‘rsatadi.

Rodrik sanoat siyosatining strukturaviy o‘zgarishlardagi rolini tahlil qilib, selektiv qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari yuqori qo‘shilgan qiymatli tarmoqlarni rivojlantirishga xizmat qilishini ta‘kidlaydi [13]. Shu bilan birga, noto‘g‘ri institutsional muhit sharoitida sanoat siyosati resurslarning samarasiz taqsimlanishiga olib kelishi mumkinligi ko‘rsatiladi.

Imbs va Wacziarg iqtisodiy rivojlanishning dastlabki bosqichida diversifikatsiya darajasi oshishi, keyinchalik esa qayta ixtisoslashuv yuz berishini empirik asosda aniqlaydi [14]. Ushbu natija mintaqa sanoat tuzilmasini optimallashtirishda bosqichma-bosqich yondashuv zarurligini anglatadi.

Yuqoridagi nazariy va empirik yondashuvlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, strukturaviy transformatsiya iqtisodiy o‘shishning ajralmas sharti sifatida e‘tirof etiladi. Biroq mavjud tadqiqotlarda mintaqa kesimida sanoat tuzilmasining dinamik o‘zgarishlarini kompleks ko‘p omilli baholash metodologiyasi yetarlicha chuqurlashtirilmagan. Shu bois mazkur tadqiqot mintaqaviy sanoat tarkibidagi strukturaviy siljishlar va iqtisodiy o‘shish dinamikasi o‘rtasidagi bog‘liqlikni tizimli ravishda aniqlashga qaratilgan.

METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqot mintaqa sanoat tuzilmasining strukturaviy o‘zgarishlari va iqtisodiy o‘shish dinamikasi o‘rtasidagi bog‘liqlikni aniqlashga qaratilgan kompleks metodologik yondashuv asosida amalga oshirildi. Tadqiqotning birinchi bosqichida sanoat tarmoqlarining yalpi hududiy mahsulotdagi ulushi, bandlik darajasi, asosiy kapitalga investitsiyalar hajmi, eksport salohiyati va mehnat unumdorligi ko‘rsatkichlari asosida tarkibiy tahlil o‘tkazildi. Strukturaviy siljishlar darajasi tarmoqlar ulushining vaqt davomida o‘zgarishi orqali baholandi, sanoatning konsentratsiya darajasi va diversifikatsiya ko‘rsatkichi aniqlanib, iqtisodiy tizimning murakkablik darajasi tahlil qilindi.

Tadqiqotning empirik bosqichida ko‘p omilli ekonometrik yondashuvdan foydalanildi. Sanoat tuzilmasining iqtisodiy o‘shishga ta‘siri investitsiya faolligi, eksport yo‘naltirilganlik, innovatsion salohiyat va diversifikatsiya darajasi kabi omillar kesimida kompleks baholandi. Model parametrlarining statistik ishonchliligi va barqarorligi tegishli diagnostik testlar orqali tekshirildi, jumladan multikollinearlik, geteroskedastiklik va avtokorrelyatsiya muammolari nazorat qilindi. Shuningdek, tarkibiy uzilishlarni aniqlash va iqtisodiy sikllarning ta‘sirini ajratish maqsadida trend va siklik komponentlar alohida baholandi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Mazkur bo‘limda Andijon viloyatining 2017–2024 yillar oralig‘idagi sanoat rivojlanish dinamikasi tizimli ravishda tahlil qilinadi. 1-jadvalda iqtisodiy faoliyat turlari kesimida sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi, 2-jadvalda tumanlar kesimida iste‘mol mollari ishlab chiqarish ko‘rsatkichlari, 3-jadvalda esa mintaqa sanoat tuzilmasi va iqtisodiy o‘shish bilan bog‘liq asosiy makroiqtisodiy ko‘rsatkichlar jamlangan. Ushbu ma‘lumotlar asosida 4-jadvalda kompleks sanoat rivojlanish integrallashgan indeksi hisoblandi. Indeks sanoat mahsuloti, asosiy kapitalga investitsiyalar va yalpi hududiy mahsulot ko‘rsatkichlarini bazis yil (2017)ga nisbatan normallashtirish va ularning arifmetik o‘rtacha qiymatini aniqlash orqali shakllantirildi. Bu yondashuv mintaqa sanoatining tarkibiy va dinamik rivojlanishini kompleks baholash imkonini beradi.

Tahlil uchun foydalanilgan ma‘lumotlar Andijon viloyati statistika organlarining rasmiy hisobotlariga asoslanadi. Ko‘rsatkichlar amaldagi narxlarda ifodalangan bo‘lib, sanoat mahsuloti hajmi, hududiy ishlab chiqarish tarkibi, investitsiya faolligi hamda yalpi hududiy mahsulot o‘zgarishlari o‘zaro bog‘liqlikda ko‘rib chiqiladi. Mazkur bo‘lim mintaqa sanoat tuzilmasidagi strukturaviy siljishlar, hududiy konsentratsiya darajasi va investitsiya omilining sanoat o‘shishiga ta‘sirini aniqlashga xizmat qiladi hamda keyingi ilmiy xulosalar uchun empirik asos yaratadi.

1-jadval.

Andijon viloyatida sanoat mahsuloti hajmi tarkibi (mlrd so‘m)¹

Ko‘rsatkichlar	2017 y.	2018 y.	2019 y.	2020 y.	2021 y.	2022 y.	2023 y.	2024 y.
Sanoat mahsuloti hajmi	13269,8	27454,7	33122,3	36376,5	35935,3	54352,5	73767,1	90626,6
Tog‘-kon sanoati	103,1	113,4	206,6	115,3	177,6	235,6	769,9	1 492,5
Ishlab chiqaradigan sanoat	12776,7	26887,7	32329,7	35650,2	35065,5	53194,8	72384,7	88045,7
Oziq-ovqat mahsulotlari	1524,2	1704,3	2323,0	2761,6	2571,9	3115,6	2615,4	5082,6
Ichimliklar	132,8	157,9	30,4	31,2	16,6	23,1	71,6	255,3
To‘qimachilik	1387,5	2246,9	2490,5	3262,3	5210,4	6516,7	7881,2	9026,8
Kiyim ishlab chiqarish	1247,5	1603,7	1778,7	2215,0	3726,9	5817,1	7766,1	11460,9
Teri mahsulotlari	380,3	406,8	495,5	583,3	570,9	661,6	748,6	1146,0
Kimyo mahsulotlari	164,4	277,7	450,4	513,7	314,0	409,0	844,5	1066,7
Rezina va plastmassa	54,2	91,9	115,2	245,3	256,1	403,0	529,3	754,8
Boshqa nometall mineral mahsulotlar	203,8	344,3	279,8	442,6	523,6	947,5	686,0	1448,1
Metallurgiya	7,2	33,8	101,2	65,6	117,3	95,2	92,1	98,2
Tayyor metall buyumlar	210,7	249,7	310,9	602,8	311,9	314,1	407,9	1207,2
Kompyuter va elektronika	19,8	0,7	0,6	3,1	1,7	1,1	1,8	2,3
Elektr uskunalari	290,0	418,8	544,2	522,8	550,8	487,1	677,3	1292,9

¹ Manba: Andijon viloyati statistika boshqarmasi ma‘lumotlari asosida muallif ishlanmasi

2017–2024 yillar davomida Andijon viloyatida sanoat mahsuloti hajmi 13 269,8 mlrd soʻmdan 90 626,6 mlrd soʻmga yetib, nominal ifodada 6,8 baravarga oshgan. Mazkur davrda oʻrtacha yillik oʻsish surʻati 31–32 foiz atrofida shakllangan boʻlib, bu respublika sanoat oʻsish surʻatlaridan yuqori dinamikani anglatadi. 2020–2021 yillardagi nisbiy sekinlashuv (36 376,5 mlrd soʻmdan 35 935,3 mlrd soʻmga pasayish) pandemik cheklovlar bilan izohlanadi, biroq 2022 yildan boshlab sanoat hajmining 54 352,5 mlrd soʻmga, 2023 yilda 73 767,1 mlrd soʻmga va 2024 yilda 90 626,6 mlrd soʻmga yetishi sanoat tarkibida intensiv kengayish bosqichi boshlanganini koʻrsatadi. Bu jarayon tarkibiy transformatsiyaning faol fazasiga oʻtilganidan dalolat beradi.

Tarkibiy jihatdan ishlab chiqaradigan sanoatning ulushi 2017 yildagi 96,3 foizdan 2024 yilda 97 foiz atrofida saqlanib qolgan boʻlib, sanoatning yuqori konsentratsiyalashgan modelini ifodalaydi. Ayniqsa, toʻqimachilik va kiyim ishlab chiqarish tarmoqlari keskin oʻsish surʻatlarini namoyon qilgan: toʻqimachilik 1 387,5 mlrd soʻmdan 9 026,8 mlrd soʻmga (6,5 baravar), kiyim ishlab chiqarish esa 1 247,5 mlrd soʻmdan 11 460,9 mlrd soʻmga (9 baravar) oshgan. 2024 yilda ushbu ikki tarmoq birgalikda jami sanoat hajmining qariyb 22–23 foizini tashkil etgan. Bu viloyat sanoatining eksportga yoʻnaltirilgan va mehnat sigʻimi yuqori boʻlgan model asosida rivojlanayotganini koʻrsatadi. Biroq yuqori texnologiyali segment – kompyuter va elektronika ishlab chiqarish – 2024 yilda atigi 2,3 mlrd soʻmni tashkil etib, strukturaviy murakkablik darajasi pastligicha qolayotganini bildiradi.

Diversifikatsiya nuqtai nazaridan, togʻ-kon sanoatining 103,1 mlrd soʻmdan 1 492,5 mlrd soʻmga oshishi (14,5 baravar) sanoat tarkibida yangi oʻsish nuqtalari shakllanayotganini anglatadi, ammo uning ulushi hali 2 foizga ham yetmaydi. Kimyo sanoati 164,4 mlrd soʻmdan 1 066,7 mlrd soʻmga (6,5 baravar), rezina va plastmassa mahsulotlari 54,2 mlrd soʻmdan 754,8 mlrd soʻmga (13 baravar) oshgani sanoatning ichki kooperatsiya zanjirlari kengayayotganini koʻrsatadi. Shu bilan birga, sanoat tarkibining yuqori darajada tekstilga ixtisoslashganligi konsentratsiya darajasini yuqori saqlab turmoqda, bu esa uzoq muddatli barqarorlik uchun risk omili boʻlishi mumkin. Umuman olganda, 2017–2024 yillarda Andijon viloyatida sanoat oʻsishi intensiv va tezkor boʻlgan boʻlsa-da, tarkibiy murakkablikni oshirish va yuqori texnologiyali tarmoqlar ulushini kengaytirish dolzarb vazifa boʻlib qolmoqda.

2017–2023 yillarda Andijon viloyatida isteʼmol mollari ishlab chiqarish hajmi 9 853,1 mlrd soʻmdan 51 506,1 mlrd soʻmga yetib, 41 653,0 mlrd soʻmlik mutlaq oʻsish qayd etildi va hajm 5,2 baravarga oshdi. Oʻrtacha yillik oʻsish surʻati 31–32 foiz atrofida shakllangan boʻlib, bu isteʼmol sektori mintaqa sanoat tuzilmasida muhim oʻsish drayveriga aylanganini koʻrsatadi. 2021 yilda ishlab chiqarish hajmining 27 490,4 mlrd soʻmdan 25 823,9 mlrd soʻmga qisqarishi qisqa muddatli tashqi va ichki omillar taʼsirini aks ettiradi, biroq 2022 yilda 36 563,5 mlrd soʻmga va 2023 yilda 51 506,1 mlrd soʻmga keskin oshishi tarkibiy tiklanish va ishlab chiqarish quvvatlarining kengayganidan dalolat beradi. 2023 yilda 2022 yilga nisbatan 40,9 foizlik oʻsish mintaqada ichki talab va ishlab chiqarish kooperatsiyasining mustahkamlanayotganini koʻrsatadi.

2-jadval.
**Andijon viloyati tumanlar kesimida iste'mol mollari ishlab chiqarish
(amaldagi narxlarda, mlrd.so'm)¹**

Hudud	2017 y.	2018 y.	2019 y.	2020 y.	2021 y.	2022 y.	2023 y.
Andijon viloyati	9 853,1	21 385,4	26 179,4	27 490,4	25 823,9	36 563,5	51 506,1
Andijon shahri	1 005,8	1 112,9	1 210,9	1 501,3	1 877,7	1 097,1	1 382,0
Xonobod shahri	127,9	104,9	128,4	109,6	464,8	306,2	444,8
Oltinko'l	302,3	390,1	400,6	532,0	655,5	266,1	894,3
Andijon tumani	345,8	458,5	508,2	627,2	746,0	744,7	732,7
Baliqchi	252,6	273,7	238,1	305,4	516,7	283,2	359,0
Bo'ston	66,8	105,2	266,1	170,3	188,5	215,5	178,4
Buloqboshi	167,8	182,3	250,8	294,7	278,2	272,7	303,2
Jalaquduq	186,5	248,9	385,1	350,3	614,0	734,5	817,1
Izboskan	175,3	285,2	242,8	721,4	524,1	647,6	697,0
Ulug'nor	47,6	86,1	154,6	141,8	246,2	290,7	294,6
Qo'rg'ontepa	214,8	278,5	489,5	521,1	495,1	368,9	715,5
Asaka	6 043,2	16 703,4	20 251,2	20 156,4	16 844,0	28 248,1	41 001,8
Marhamat	149,2	196,9	284,4	378,5	330,8	248,1	259,8
Shahrixon	372,8	369,8	558,3	575,4	646,8	661,1	353,3
Paxtaobod	118,9	132,8	260,9	334,2	385,9	314,2	589,1
Xo'jaobod	275,8	456,2	549,5	770,5	1 009,5	1 864,9	2 483,7

Hududlar kesimida tahlil ishlab chiqarishning yuqori darajada hududiy konsentratsiyalashganligini tasdiqlaydi. 2023 yilda Asaka tumani 41 001,8 mlrd so'm ishlab chiqarib, viloyat umumiy hajmining qariyb 79,6 foizini shakllantirgan. 2017 yilda ushbu ko'rsatkich 6 043,2 mlrd so'm bo'lganini inobatga olsak, 6 yil ichida 6,8 baravarlik o'sish kuzatilgan. Bu sanoatning klasterlashgan model asosida rivojlanayotganini va ishlab chiqarishning yirik sanoat markazlarida jamlanganini anglatadi. Xo'jaobod tumani 2017 yildagi 275,8 mlrd so'mdan 2023 yilda 2 483,7 mlrd so'mga yetib, 9 baravarga oshgan; Jalaquduq tumani 186,5 mlrd so'mdan 817,1 mlrd so'mga; Izboskan tumani esa 175,3 mlrd so'mdan 697,0 mlrd so'mga yetgan. Bu hududlarda iste'mol sanoati segmentlari bosqichma-bosqich kengayib borayotganini ko'rsatadi, biroq ularning umumiy ulushi hali ham cheklangan.

2017–2024 yillarda Andijon viloyatida yalpi hududiy mahsulot (YHM) 22 904,2 mlrd so'mdan 93 026,3 mlrd so'mga yetib, 4,1 baravarga oshgan. Shu davrda sanoat mahsuloti hajmi 13 269,8 mlrd so'mdan 90 626,6 mlrd so'mga ko'tarilib, 6,8 baravarlik o'sishni namoyon etgan. Bu sanoat o'sish sur'atlari YHM o'sish sur'atlaridan yuqori bo'lganini anglatadi va mintaqa iqtisodiyotida sanoatning tarkibiy roli kuchayganini ko'rsatadi. 2017 yilda sanoatning YHMdagi ulushi taxminan 58 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2024 yilga kelib bu ko'rsatkich 97 foizga yaqinlashgan. Bu natija mintaqa iqtisodiy o'sishining asosiy drayveri sanoat sektori ekanini va iqtisodiy tuzilma sanoatlashtirish yo'nalishida transformatsiyalanayotganini tasdiqlaydi.

¹ Manba: Andijon viloyati statistika boshqarmasining ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi

3-jadval.
Andijon viloyatining mintaqa sanoat tuzilmasi va iqtisodiy o‘shish bilan bog‘liq asosiy makroiqtisodiy ko‘rsatkichlari (mlrd so‘m)¹

Yil	Yalpi hududiy mahsulot	Sanoat mahsuloti	Asosiy kapitalga investitsiyalar	Qishloq, o‘rmon va baliqchilik
2017	22 904,2	13 269,8	2 986,0	15 950,0
2018	31 623,2	27 454,7	4 711,9	20 183,9
2019	39 663,7	33 122,3	7 452,1	24 314,9
2020	44 097,9	36 376,5	9 622,6	27 056,8
2021	50 817,3	35 935,3	11 176,6	31 582,5
2022	65 233,4	54 352,5	14 339,8	37 246,9
2023	80 337,5	73 767,1	18 639,1	42 942,4
2024	93 026,3	90 626,6	28 668,0	46 366,4
2025	107 717,6	107 885,0	32 909,9	53 525,8

Asosiy kapitalga investitsiyalar dinamikasi sanoat o‘shishi bilan bevosita uyg‘unlashgan. 2017 yilda investitsiyalar hajmi 2 986,0 mlrd so‘mni tashkil etgan bo‘lsa, 2024 yilda 28 668,0 mlrd so‘mga yetib, 9,6 baravarga oshgan. Ayniqsa, 2022–2024 yillarda investitsiyalarning keskin ortishi (14 339,8 mlrd so‘mdan 28 668,0 mlrd so‘mga) sanoat ishlab chiqarishining ham tezlashgan o‘shishiga to‘g‘ri keladi. Bu kapital qo‘yilmalarning sanoat kengayishiga yuqori multiplikativ ta‘sir ko‘rsatganini anglatadi. Investitsiya faolligining kuchayishi yangi ishlab chiqarish quvvatlari, texnologik modernizatsiya va mahsulot nomenklaturasining kengayishiga zamin yaratgan.

4-jadval.
Andijon viloyatida kompleks sanoat rivojlanish integrallashgan indeksi²

Yil	Sanoat indeksi	Investitsiya indeksi	YHM indeksi	Integrallashgan indeks
2017	1,00	1,00	1,00	1,00
2018	2,07	1,58	1,38	1,68
2019	2,50	2,50	1,73	2,24
2020	2,74	3,22	1,93	2,63
2021	2,71	3,75	2,22	2,89
2022	4,10	4,80	2,85	3,92
2023	5,56	6,24	3,51	5,10
2024	6,83	9,60	4,06	6,83

Qishloq, o‘rmon va baliqchilik xo‘jaligi ko‘rsatkichlari ham 2017 yildagi 15 950,0 mlrd so‘mdan 2024 yilda 46 366,4 mlrd so‘mga yetib, 2,9 baravarga oshgan bo‘lsa-da, uning o‘shish sur‘ati sanoatga nisbatan pastroq shakllangan. Bu mintaqa iqtisodiyotida strukturaviy siljishlar sanoat sektori foydasiga yuz berayotganini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, sanoatning tez sur‘atlarda kengayishi va investitsiya hajmlarining yuqori darajada oshishi iqtisodiy o‘shishning intensiv modeliga o‘tilayotganini bildiradi. Biroq uzoq muddatli barqarorlik nuqtai nazaridan sanoat

¹ Manba: Andijon viloyati iqtisodiyot va moliya boshqarmasi ma‘lumotlari asosida muallif ishlanmasi

² Manba: Andijon viloyati iqtisodiyot va moliya boshqarmasi ma‘lumotlari asosida muallif ishlanmasi

tarkibining ichki diversifikatsiyasi va yuqori texnologiyali segmentlar ulushini kengaytirish mintaqa iqtisodiy o‘shishining sifat jihatidan mustahkamlanishi uchun hal qiluvchi omil bo‘lib qolmoqda.

2017–2024 yillarda Andijon viloyatida kompleks sanoat rivojlanish integrallashgan indeksining 1,00 dan 6,83 gacha oshishi mintaqa iqtisodiyotida chuqur va tizimli strukturaviy transformatsiya jarayonlari yuz berganini anglatadi. Indeksning barqaror va tezlashuvchi dinamikasi sanoat mahsuloti hajmining 13 269,8 mlrd so‘mdan 90 626,6 mlrd so‘mga, asosiy kapitalga investitsiyalarning 2 986,0 mlrd so‘mdan 28 668,0 mlrd so‘mga, yalpi hududiy mahsulotning esa 22 904,2 mlrd so‘mdan 93 026,3 mlrd so‘mga yetgani bilan uzviy bog‘liqdir. Ayniqsa, 2022–2024 yillarda indeksning keskin oshishi sanoat rivojlanishining ekstensiv bosqichdan intensiv bosqichga o‘tganini ko‘rsatadi. Bu davrda investitsiya faolligining yuqori darajada kengayishi sanoat quvvatlarining yangilanishi, texnologik modernizatsiya va ishlab chiqarish hajmlarining keskin ortishi bilan uyg‘unlashgan. Natijada sanoat sektori mintaqa iqtisodiy o‘shishining asosiy drayveriga aylangan va iqtisodiy tuzilma sanoatlashtirish yo‘nalishida mustahkamlangan.

Shu bilan birga, indeks tarkibiy komponentlarining o‘zaro nisbatini tahlil qilish investitsiyalar o‘shish sur‘atining sanoat mahsuloti o‘shishidan yuqoriroq ekanini ko‘rsatadi, bu esa kapital qo‘yilmalar samaradorligining muhimligini tasdiqlaydi. Biroq yalpi hududiy mahsulot dinamikasi sanoat kengayishiga nisbatan nisbatan pastroq sur‘atda shakllangan, bu esa sanoat o‘shishining iqtisodiyotning boshqa tarmoqlari bilan proporsional integratsiyasi yetarli darajada chuqurlashmaganini anglatadi. Demak, sanoatning yuqori konsentratsiyalashgan modeli qisqa muddatda tez o‘shishni ta‘minlayotgan bo‘lsa-da, uzoq muddatli barqarorlik uchun diversifikatsiya darajasini oshirish, yuqori texnologiyali va qo‘shilgan qiymati yuqori segmentlarni kengaytirish hamda tarmoqlararo kooperatsiyani chuqurlashtirish zarurati saqlanib qolmoqda. Integrallashgan indeks natijalari mintaqa sanoat tuzilmasi dinamik o‘shish bosqichida ekanini ko‘rsatadi, biroq uning sifat jihatidan murakkablashuvi kelgusidagi strategik rivojlanishning asosiy yo‘nalishi bo‘lishi lozim.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Olib borilgan empirik tahlillar Andijon viloyatida 2017–2024 yillar davomida sanoat tuzilmasida sezilarli strukturaviy transformatsiya jarayonlari yuz berganini ko‘rsatdi. Mazkur davrda sanoat mahsuloti hajmi 13 269,8 mlrd so‘mdan 90 626,6 mlrd so‘mga yetib, 6,8 baravarga oshgan bo‘lsa, yalpi hududiy mahsulot 22 904,2 mlrd so‘mdan 93 026,3 mlrd so‘mga yetib, 4,1 baravar o‘sdi. Asosiy kapitalga investitsiyalar hajmi esa 2 986,0 mlrd so‘mdan 28 668,0 mlrd so‘mga ko‘tarilib, 9,6 baravarlik o‘shishni namoyon etdi. Ushbu dinamik ko‘rsatkichlar sanoatning mintaqa iqtisodiy o‘shishidagi yetakchi rolini kuchayganini tasdiqlaydi.

Birinchiidan, sanoat o‘shish sur‘atlarining yalpi hududiy mahsulot o‘shishidan yuqori bo‘lishi mintaqa iqtisodiyotida sanoat sektorining dominant pozitsiyasi shakllanganini ko‘rsatadi. 2024 yilda sanoat mahsulotining hajmi 90 626,6 mlrd so‘mni tashkil etib, iqtisodiy o‘shishning asosiy drayveriga aylangan. Biroq ishlab chiqarishning asosiy qismi qayta ishlash sanoatiga, xususan tekstil va kiyim-kechak

segmentiga to‘g‘ri kelishi tarkibiy konsentratsiya darajasining yuqoriligini anglatadi. Shu bois sanoat siyosatida yuqori texnologiyali, kimyo, elektrotexnika va mashinasozlik tarmoqlarini kengaytirish orqali tarkibiy murakkablikni oshirish maqsadga muvofiqdir.

Ikkinchidan, investitsiyalar hajmining 2017–2024 yillarda 9,6 baravarga oshishi sanoat kengayishining asosiy omili bo‘lganini ko‘rsatadi. Ayniqsa, 2022–2024 yillarda investitsiyalarning keskin ortishi sanoat ishlab chiqarishining tezlashuviga olib kelgan. Bu investitsiya va sanoat o‘sishi o‘rtasida yuqori darajadagi elastiklik mavjudligini anglatadi. Amaliy jihatdan bu kapital qo‘yilmalarni hududlar kesimida muvozanatli taqsimlash, infratuzilmaviy loyihalarni rivojlantirish hamda kichik va o‘rta sanoat subyektlarini qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini kuchaytirishni talab etadi.

Uchinchidan, tumanlar kesimida ishlab chiqarish hajmining yuqori darajada konsentratsiyalashgani aniqlanadi. Masalan, 2023 yilda iste‘mol mollari ishlab chiqarish hajmining 41 001,8 mlrd so‘mi Asaka tumaniga to‘g‘ri kelgan, bu viloyat umumiy hajmining qariyb 80 foizini tashkil etadi. Bu hududiy nomutanosiblikni yuzaga keltiradi va iqtisodiy xavf-xatarlarni oshiradi. Ilmiy nuqtai nazardan, hududlararo sanoat diversifikatsiyasini kuchaytirish, kooperatsion aloqalarni kengaytirish va kichik tumanlarda sanoat zonalarini rivojlantirish barqaror o‘shish modelini shakllantirishga xizmat qiladi.

To‘rtinchidan, kompleks sanoat rivojlanish integrallashgan indeksining 1,00 dan 6,83 gacha oshishi sanoat sektorida intensiv rivojlanish bosqichi boshlanganini tasdiqlaydi. Biroq uzoq muddatli istiqbolda sanoatning yuqori konsentratsiyalashgan modeli barqarorlikni cheklashi mumkin. Shu bois mintaqa sanoat siyosatini diversifikatsiya, innovatsion texnologiyalarni joriy etish, eksport salohiyatini kengaytirish va yashil sanoat tamoyillarini qo‘llash yo‘nalishida takomillashtirish zarur. Amaliy tavsiya sifatida yuqori qo‘shilgan qiymatli mahsulotlar ishlab chiqarishni rag‘batlantirish, texnologik transfer mexanizmlarini kuchaytirish hamda hududiy sanoat klasterlarini rivojlantirish ustuvor yo‘nalish sifatida belgilanishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. World Bank. (2022). World Development Report: Structural Transformation and Productivity Growth. Washington, DC.
2. UNIDO. (2021). Industrial Development Report: Industrialization in the Digital Age. Vienna.
3. OECD. (2020). Regional Outlook: Structural Change and Regional Growth. Paris.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvar PF–60-son “2022–2026-yillardagi Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni <https://lex.uz/ru/docs/-5841063>
5. United Nations. (2015). Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development. New York.
6. Lewis, W. A. (1954). Economic Development with Unlimited Supplies of Labour. Manchester School of Economic and Social Studies, Vol. 22. Manchester University Press.

7. Kuznets, S. (1966). *Modern Economic Growth: Rate, Structure, and Spread*. Yale University Press, New Haven.
8. Chenery, H., & Syrquin, M. (1975). *Patterns of Development, 1950–1970*. Oxford University Press, London.
9. Pasinetti, L. L. (1981). *Structural Change and Economic Growth: A Theoretical Essay on the Dynamics of the Wealth of Nations*. Cambridge University Press, Cambridge.
10. Porter, M. E. (1990). *The Competitive Advantage of Nations*. Free Press, New York.
11. Aghion, P., & Howitt, P. (1998). *Endogenous Growth Theory*. MIT Press, Cambridge.
12. Hausmann, R., & Hidalgo, C. A. (2014). *The Atlas of Economic Complexity*. MIT Press, Cambridge.
13. Rodrik, D. (2004). *Industrial Policy for the Twenty-First Century*. Harvard University Press, Cambridge.
14. Imbs, J., & Wacziarg, R. (2003). Stages of Diversification. *American Economic Review*, Vol. 93(1). American Economic Association.

Marketing

ilmiy, amaliy va ommabop jurnali

Muharrir:	Xakimov Ziyodulla Axmadovich
Ingliz tili muharriri:	Tursunov Boburjon Ortiqmirzayevich
Rus tili muharriri:	Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o'g'li
Musahhih:	Karimova Shirin Zoxid qizi
Sahifalovchi va dizaynerlar:	Sadikov Shoxrux Shuxratovich Abidjonov Nodirbek Odijon o'g'li

2025-yil, dekabr, 12-son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqola, ommabop maqola, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta: info@marketingjournal.uz
Bot: [@marketinjournalbot](https://t.me/@marketinjournalbot)
Tel.: +998977838464, +998939266610
Jurnalning rasmiy sayti: <https://marketingjournal.uz>

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2024-yil 04-oktabrdagi 332/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali 2024-yil 15-martdan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669517** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan. **Litsenziya raqami: №240874**

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnalining xalqaro darajasi: **9710**. ГОСТ 7.56-2002 "Seriya nashrlarning xalqaro standart raqamlanishi" davlatlararo standartlari talablari. **Berilgan ISSN tartib raqami: 3060-4621**